

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 39

Заснований в 1996 році

Рівне – 2008

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 39. — Рівне: РДГУ, 2008. — 202 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії і методики виховання та навчання учнів і студентів, професійної орієнтації учнівської молоді, підготовки майбутніх педагогів.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 8 від 28.03.2008р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

- М.: Из-во АПН, 1956. – 374 с.
3. Занков Л.В. Избранные педагогические труды. – М., 1990.
 4. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. Т.1. – М.: Педагогика, 1982. – 656 с.
 5. Онищук В.О. Активізація навчання старшокласників. – К.: Рад.школа, 1978. – 128 с.
 6. Рубінштейн С. Л. Проблемы общей психологии. – М.: Просвещение, 1976. – 194 с.
 7. Руссо Ж. Ж. Эмиль или о воспитании. – М.: Просвещение, 1986.
 8. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. – К., 1997.
 9. Сковорода Г.С. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1971. – 153 с.
 10. Ушинський К. Д. Вибрані твори у двох томах. Т.1. – К.: Рад. школа, 1983. – 251 с.
 11. Якиманская И.С. Развивающее обучение. – М.: Педагогика, 1979. – 140 с.

Резюме. В статье рассматриваются исторические аспекты развития педагогических технологий, в направлении модернизации учебно-воспитательного процесса в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: эффективные формы и методы обучения, передовые педагогические технологии, развитие личности, построение учебно-воспитательного процесса, педагогические технологии.

The summary. The article deals with historical aspects of formation and development of pedagogical technologies towards modernization of teaching process at general education institutions.

Key words: efficacious forms and method of studies, leading pedagogical technologies, development of person, building of educational process, pedagogical technologies.

Одержано редакцією 15.10.2007.

УДК: 37. 035. 6 (477)

Т.Д. ДЕМ'ЯНЮК

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Резюме. Стаття присвячена розкриттю соціально-психологічних механізмів та загальнопедагогічних чинників виховання громадянина України. Автор розкриває інноваційні технології побудови процесу виховання, принципи, методи та прийоми його організації.

Ключові слова: експериментальний навчальний заклад, учень, педагог, принципи, соціально психологічні механізми, загально педагогічні чинники, громадянськість, громадянське виховання.

Постановка проблеми. У Законі України „Про освіту”, Національній доктрині розвитку освіти, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні підкреслюється, що головною метою сучасної школи є допомога учнівській молоді у їх „життєвому самовизначенні, самореалізації, життєтворчості згідно з національними цінностями та в контексті ідеї інтеграції української держави у Європейський простір” [4, 7]. Пріоритетним завданням діяльності педагогів визначено розвиток активної, творчої особистості, здатної виконувати масштабні завдання, які забезпечать поступ нації.

Як організувати навчально-виховний процес, щоб він сприяв становленню особистості, як громадянина України? Як здійснити виховуюче навчання? Як сприяти гуманізації виховного процесу? Як виробити в учня індивідуальний стиль життя? Ці та інші питання – в центрі уваги педагогічних колективів експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів Всеукраїнського та регіонального рівнів Рівненської області.

Виходячи з того, що „виховання – процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямований на утвердження суспільно-значущих норм і правил поведінки особистості”, а „вихованець – суб'єкт виховного процесу, який свідомо засвоює морально-духовні цінності, на їх основі плекає власні особистісні надбання, приймає самостійні рішення, покладає на себе відповідальність, здійснює свідомий життєвий вибір” [4, 10-11], педагоги надають великого значення у навчально-виховному процесі особистісно орієнтованій комунікативній взаємодії вчителя і учня, що сприяє вихованню громадянина України.

Щоб така взаємодія була результативною, навчально-виховний процес будується на принципах:

– **суб'єкт-суб'єктної взаємодії**, учасники навчально-виховного процесу виступають рівноправними партнерами, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції [1,12];

– **гуманізму**, що забезпечує вираження людяності у всіх проявах людської поведінки. Він полягає в „олюдненні” процесу виховання, тобто у визнанні цінності учня як особистості, його прав на свободу, щастя, соціальний захист, у створенні умов для прояву його здібностей, потреб, інтересів, стимулюванні сил до саморозвитку і самовиховання. Принцип гуманізму дозволяє створити ситуації успіху, довіри і підтримки, вільного вибору, співпраці і взаємодопомоги. Він коригує стосунки, що склалися, розвиває ціннісне ставлення до іншої людини і до самого себе, що передбачає виховання гуманної особистості;

– **природовідповідності** – дозволяє побудувати виховний процес, який відповідає природним механізмам засвоєння учнями соціального досвіду, оволодіння ними системою цінностей- ставлень. Він передбачає врахування багатогранної і цілісної природи людини, її вікових, статевих, індивідуально-

психологічних та анатомо-фізіологічних особливостей тощо;

— демократичності, що вимагає усунення авторитарного стилю виховання як без результативного, недієвого і неприйняттого в новому суспільстві. Він дозволяє педагогу "сприймати особистість вихованця як вищу соціальну цінність, визнавати його права на свободу, розвиток здібностей і виявлення індивідуальності";

— особистісно розвиваючого спілкування, при якому вихователь розуміє, визнає і сприймає особистість дитини, вміє стати на її позицію як рівноправного партнера у спілкуванні;

— співпереживання, пізнавальний аспект якого – вміння виділити і назвати емоції, які переживають інші люди, прийняти їхню точку зору. Емоційний аспект співпереживання полягає у здатності до душевного відгуку;

— створення емоційно збагачених виховних ситуацій, розв'язання яких розраховане на активність кожного вихованця, його вільний моральний вибір у вирішенні виховних проблем. У таких ситуаціях учитель, класний керівник, активно залучає учнів до спільної діяльності для усвідомлення ними вимог, що впливають із системи цінностей ставлень;

— систематичного аналізу вихованцем власних і чужих вчинків. Формування високоморальних вчинків особистості пов'язане з зіткненням розвинених форм поведінки з її власною або чужою примітивною поведінкою. Це дає позитивні результати, коли вихованець вміє аналізувати свої і чужі вчинки, робити на основі аналізу певні висновки. Систематичний аналіз власних і чужих вчинків допомагає особистості усвідомлювати моральні норми, передбачати результати своєї поведінки, позитивно позначається на виробленні в неї навичок подолання миттєвих прагнень, станів, бажань;

— творчості і успіху. Виявлення творчості і досягнення успіху в будь-якій діяльності сприяє формуванню позитивної „Я” - концепції вихованця, стимулює процеси самовдосконалення, самовиховання і самореалізації;

— самоактуалізації, що вказує на необхідність пробудити та підтримати прагнення особистості проявляти і розвивати свої природні здібності та набуті можливості, реалізовувати їх у своїй практичній діяльності;

— суб'єктивного вибору, який дозволяє вихованцеві стати суб'єктом своєї життєдіяльності, сприяє формуванню і збагаченню його суб'єктивного досвіду, створює умови вільного вибору і відповідальної свободи;

— індивідуально-творчого підходу, що передбачає створення умов для творчого розвитку кожної особистості в атмосфері співтворчості і співробітництва. Він вимагає своєчасно виявити творчі здібності кожного вихованця і сприяти його самореалізації і самоствердженню у відповідних видах діяльності, розвитку творчих можливостей;

— діалогічного підходу, що полягає у створенні умов для вільного спілкування, суб'єкт-суб'єктних стосунків, співробітництва і партнерства, без яких неможливий розвиток особистості;

— ціннісно-сислової спрямованості виховання, що забезпечує необхідні умови для здобуття особистістю смислу своєї життєдіяльності. Цей особистісний смисл є значенням предметів, подій, явищ, опосередкованих мотивами, які впливають на вибір життєвої позиції, світогляду, професії тощо;

— самостійності і активності творчої особистості, що полягає у забезпеченні психолого-педагогічних умов для виявлення, розвитку і реалізації її творчої самостійності та активності, обдарованості і таланту у позакласній діяльності;

— вияву і опори на позитивне в особистості, який передбачає довіру до здорових намірів і прагнень вихованців, опору на їх позитивні особистісні якості;

— включення особистості в діяльність, що полягає в реальному залученні вихованця до всіх видів активної діяльності, оскільки ефективно оволодіння ним системою цінностей - ставлень здійснюється шляхом організації особистісно значущої активності, у якій кожен вихованець може реалізувати себе як особистість;

— стимулювання активності особистості у всіх видах діяльності, що вимагає творчості, самодіяльності і активності вихованців, залучення їх до участі в позакласній роботі на основі зацікавлення, розкриття її особистісної значущості;

— індивідуально-особистісного підходу, згідно з яким закони духовного і фізичного розвитку, процеси, зміни, що відбуваються у внутрішньому світі кожної особистості, служать головним орієнтиром у вихованні;

— психологізації виховання, що передбачає підвищення рівня психологічної готовності педагога, знання ним психологічних особливостей вихованців, закономірностей розвитку і виховання, оволодіння технологією психодіагностики рівня вихованості особистості, корекції виховного процесу. При цьому класний керівник повинен вміти виділити психологічні основи обраних ним форм і методів виховання, привести їх у відповідність до вікових та індивідуально-типологічних особливостей вихованців;

— довіри і підтримки передбачає таке ставлення до вихованця, основою якого є віра в його творчі здібності та можливості, повага до його людської гідності, що вимагає підтримки у всіх видах діяльності;

— високої духовності, що надає великого значення у вихованні духовному розвитку особистості, який

визначає її людську цінність, суспільну значущість. Він передбачає розвиток творчих потенцій особистості, для позначення яких використовуються терміни „творче начало“, „дух“, „совість“, „честь“, „гідність“, „порядність“, „сумління“, „людяність“, „милосердя“, „доброта“, і які спрямовують її життєвий шлях;

– соціалізації, який полягає у включенні учня в систему суспільних відносин, збагачення його соціального досвіду;

– віри в учня і включення його у значущу для нього діяльність. Реалізація цих принципів визначає стратегію навчально-виховного процесу і відносин педагога і учня. В той же час, поділяючи точку зору автора С.В. Кульовича [3, 145], педагогічні колективи використовують тактичні принципи, що допомагає їм створити умови для виховання творчої особистості на основі співробітництва і співдіяльності. Такі принципи визначають тактику виховної діяльності педагогів і орієнтуються на виховання громадянина України.

Враховуючи спрямованість особистості, її моральні якості, інтереси, потреби, мотиви діяльності, педагоги використовують принципи самовдосконалення, самореалізації у творчості, готовності до відповідальних дій, самоповаги та інші.

Вплив учителя на виховання особистості цілеспрямовано здійснюється шляхом використання соціально-психологічних методів, таких, як: інформації (візуально-слуховий, словесний, пошуковий); сугестії (навіювання),—приклад авторитетної людини; організації практичної діяльності; стимулювання позитивної та гальмування негативної поведінки; формування суспільної свідомості; громадської думки; стимулювання, самовиховання; товариського спонукання, переконання, привчання. Крім того, використовуються нетрадиційні методи, що побудовані на принципах народної педагогіки, зокрема: народно-педагогічні методи нагромадження життєвого досвіду; виховання словом рідної мови; спонукання; покарання за проступки різної значимості; самоаналіз, самоконтроль, самодисципліна, самозасудження тощо. Особливу групу складають методи саморегуляції, самоорганізації (самопостереження, самопереконання, самокритика, самозобов'язання)

Очевидним є те, що педагогічні колективи працюють в гуманістичній парадигмі утворення і, відповідно, використовують більш різноманітні і людяні методи. Вони більше розраховані на розвиток особистості, її громадянськості. Організуючи навчально-виховний процес, педагоги значну увагу приділяють формуванню і розвитку активної життєвої позиції особистості учня.

Окрім цілеспрямованого використання вказаних механізмів, учителі створюють різноманітні ситуації. Серед безлічі ситуацій, створюваних педагогами, що стали традиційними, можна вважати наступні [2, 58-59]:

– авансування довіри (А.С.Макаренко) характеризується тим, що довіра дається авансом ще незміцнілої особистості, але вже готової виправдати його. Створюються умови для вираження довіри з боку товаришів або значимого для учня дорослого;

– ситуація невимушеної примусовості (Т.Є.Конникова) – це механізм впливу конкретної ситуації не у вигляді безкомпромісної вимоги педагога, а у вигляді актуалізації вже наявних мотивів поведінки в нових умовах, що забезпечують активну участь кожного учня в житті колективу, завдяки чому складається позиція суб'єкта, творчого співучасника;

– вільного вибору (О.С.Богданова, В.О. Караковський). У ній учень ставить перед необхідністю й одержує можливість зробити самостійний вибір учинку. Іноді ситуація вибору здобуває характер конфліктної; ситуації, у якій відбуваються зіткнення і боротьба несумісних інтересів і установок (В.М.Басова);

– співвіднесення (Х.Й. Лийметс) – припускає оцінку, ухвалення рішення і вчинку людини на основі вже наявного досвіду, завдяки чому людина стає суб'єктом ситуації. У педагогічній практиці ситуація співвіднесення часто створюється в тих випадках, коли в учня виникає потреба порівняти свій колектив з іншими під час обговорення перспектив життя колективу. Стосовно особистості педагог створює подібну ситуацію, коли необхідно спонукати її до самовдосконалення, самовиховання;

– змагання (А.Н.Лутошкін) припускає не тільки бажання бути краще, але і вольове зусилля і, як результат, досягнення кращих у порівнянні з іншими показниками. Це досягнення підтверджується й офіційним визнанням: призове місце, кількість балів, почесна грамота, фото з вчителем на дошці пошани і т.п.;

– успіху (О.С. Газман, В.О. Караковський, А.С.Белкін) найбільш широко використовується в практиці виховання. Створюється в тому випадку, коли потрібно підтримати колектив або окремого учня, закріпити позитивне в його розвитку, перебороти непевність у своїх силах, змусити глянути на себе по-новому. Успіх у ситуації гарантований, але його зумовленість не повинна бути помітна для вихованців. Повинна бути забезпечена об'єктивність успіху, але в протилежному випадку це викликає негативні наслідки у відносинах. Необхідною умовою є бажання колективу або особистості досягти успіху, прикласти зусилля;

– творчості (В.А. Караковский). Сутність її полягає у створенні таких умов, в яких актуалізуються вигадка, уява, фантазія, їхня здатність до імпровізації, уміння вийти з нестандартної ситуації.

Досвідчені педагоги пропонують не один десяток й інших ситуацій. До того ж ситуації виникають і стихійно, незалежно від педагога. Але методом є тільки ті ситуації, що моделюються і керуються педагогом. Ті самі ситуації можуть виконувати різні функції: діагностика відносин, формування відносин і їхнє коректування. Педагоги глибоко переконані в тому, щоб ситуація була тією, що виховує, вона повинна бути значимою для того, заради кого створюється. Вибір методу виховання залежить від багатьох факторів, але головні з них: мета, вік учня, його психологічні особливості, рівень розвитку і вихованості.

Таким чином, побудова навчально-виховного процесу шляхом використання соціально-психологічних

механізмів сприяє становленню, розвитку і прояву таких особистісних структур свідомості, що втілюють творчі якості учня. При цьому, функціями, проявом яких визначається поняття „творча особистість”, є: мотивуюча, опосередкована, колізійна, рефлексивна, критична, смислотворча, перетворююча, самореалізуюча і духовна.

Загальнопедагогічними чинниками становлення і розвитку особистості є її соціалізація і самовиховання. Поняття „соціалізація” педагогі експериментальних навчальних закладів розглядають як „процес соціального розвитку особистості, формування її соціальних якостей; результат виховання дітей та учнівської молоді в ході їхньої діяльності та спілкування з іншими людьми” [4, 11], а „самовиховання” – як процес „активізації особистістю власних зусиль, спрямованих на зміну і вдосконалення моральної свідомості і поведінки” [4, 11].

Дослідження показують, що сьогодні висуває на передній план оновлення парадигми навчання і виховання, глибокого осмислення інноваційних процесів, стимулювання ініціативи учня, розвитку його потенційних можливостей, створення умов для його саморозвитку та самореалізації.

Аналіз досвіду роботи педагогічних колективів Корецького ліцею, Семидубського аграрного ліцею, Рівненської гуманітарної гімназії, Студяньської української національної школи-родини свідчить, що вплив на особистість за схемою „вимога – сприймання – дія” сьогодні вже не спрацьовує. Чому? Тому, що вона не розкриває особливостей морального розвитку особистості, не враховує творчого освоєння нею моральних цінностей, не розкриває позитивної мотивації вчинків. Отже, сутність навчання і виховання нині підлягає переосмисленню, зокрема від „примусу”, що йде ззовні від іншої людини, навчання і виховання має переходити до „самопримусу”, до становлення в людині механізму самореалізації і саморегламентации на основі віри та почуття обов'язку. З огляду на це педагог є особою, яка здійснює корекцію виховних впливів. Переосмислюючи ці впливи, він приводить їх у відповідність до тих індивідуальних особливостей, які відрізняють кожного учня і безпосередньо підводить особистість до переходу від одного стану до іншого. Від вимоги „Ти мусиш” до стану „Я хочу”. І щоб це відбулося, педагоги виробляють у себе інноваційний стиль діяльності, визначають пріоритети, механізми їх практичної реалізації.

Нинішній варіант навчання і виховання в експериментальних навчальних закладах базується на гуманістичній педагогіці і психології: самоцінності особистості, глибокої поваги та симпатії до неї, врахування її індивідуальності. В основі педагогічного процесу лежить гуманістична філософія Григорія Сковороди та „Повчання дітям” Володимира Мономаха. Організація процесу будується так, що в центр уваги ставиться особистість як суб'єкт навчання і виховання, розвиток її внутрішнього „Я”, формування індивідуального стилю життя, відповідального ставлення до себе, суспільства, природи, Батьківщини – України. Як бачимо, вихідним є розвиток духовно-моральних якостей, які допомагають їй реалізувати себе як індивідуальність, навчитися виробляти свою позицію в житті і розуміти себе та оточуючих.

Ключовими поняттями нової парадигми педагогічного процесу є: людяність, милосердя, доброта, чесність, порядність; виразна роль загальнолюдських і національних цінностей; стимулювання активності учня; спрямування кожного учня на самовиховання і самореалізацію; широке прилучення кожного до матеріальної і духовної культури нації. Дорослий виступає посередником між культурою і особистістю учня. У такому процесі забезпечується узгоджена взаємодія учителя і підростаючої особистості.

Як бачимо, процес становлення особистості, як громадянина, передбачає пізнавальний, почуттєвий і поведінковий компоненти. Щоб забезпечити виховання громадянськості, як інтегративної риси особистості, виділено п'ять компонентів. Перший – мотиваційно-ціннісний. Шляхом різного стимулювання, усвідомлення значимості різних видів діяльності учень виховує в собі захопленість, яка є однією з передумов творчості. У центрі дослідження шляхів розвитку особистості є ті її риси, які посилюють мотивацію інтересів, потреб, почуття обов'язку, усвідомлення творчого розвитку. Другий – змістовно-технологічний, який базується на діяльнісно-творчому підході – забезпеченні педагогічних умов для самовизначення учня, спираючись на його досвід. Велика увага приділяється розвитку моральності, вихованню почуттів, єдності навчання, виховання, єдності виховання і самовиховання. Третій – процесуальний, реалізація якого сприяє становленню і розвитку особистості без фізичних і психічних перенапружень, забезпеченню емоційно-психологічного комфорту, душевного спокою учня, його оптимістичного ставлення до життя. Тут пріоритетним є створення умов для емоційного комфорту мікросередовища, соціального схвалення творчої поведінки, вироблення потреби в активнотворчій діяльності. Четвертий – організаційно-управлінський – передбачає моделювання організаційно-функціональної системи процесу виховання і розвитку особистості, залучення учнів до управління. П'ятий – навчально-матеріальний – це створення матеріальної бази для проведення різних видів діяльності (навчально-пізнавальної, суспільно-гуманістичної, трудової, художньо-естетичної, предметно-перетворювальної, спортивно-оздоровчої, організаторської, інтелектуально-дозвільової та інші).

Громадянське виховання особистості проходить шляхом поєднання однаково важливих частин навчально-виховного процесу, постійного вдосконалення змісту її діяльності відносно внутрішніх можливостей та ступеню гармонізації цієї діяльності з цінностями українського суспільства. Цей процес спрямований на створення умов для розвитку особистості та засвоєння нею моральних правил життя в людському суспільстві.

Зміст навчання і виховання нами розглядається у зв'язку з такими поняттями, як права людини, демократія, свобода, рівність, соціальна відповідальність та інше. Серцевиною змісту є людинознавство, формування світогляду, становлення державно-громадянської свідомості і самосвідомості особистості, її інтелектуальної, духовно-моральної, емоційно-вольової сфери.

Становлення і розвиток особистості виходить із концепції цілісного виховання, модифікації цілей, форм та методів, а також передбачає: а) організацію виховуючої діяльності педагога; б) організацію виховуючо-розвиваючої діяльності учнів; в) оновлення змісту діяльності, спілкування, способу життя учнів шляхом запровадження педагогічних інновацій, формування здатності до самореалізації, самоорганізації, саморозвитку і самовиховання.

Модифікація змісту, форм, методів, навчання і виховання здійснюється шляхом переосмислення та переоцінки власного досвіду, нового розуміння цінностей. Розвиток навчально-виховної системи розглядається як взаємодія освітньо-виховних, організаційно-педагогічних, науково-методичних, матеріально-технічних компонентів, які створюють умови для розвитку особистості, становлення національної свідомості і самосвідомості учня. Дослідження показують, що в умовах розвитку демократії, відродження духовності створюється сприятливий ґрунт для організації діяльності учнівських об'єднань за інтересами.

Сучасний учитель у своїй практичній діяльності виходить за межі вирішення вузьких педагогічних проблем. Він прагне до творчого співробітництва, співдіяльності з учнями різних учнівських об'єднань, пам'ятаючи, що єдиною школою, у якій можна навчитись громадянськості, це є життя. У ньому завжди є багато труднощів і протиріч, але є в житті і радість пізнання вільної творчості, природної доброти. І чим раніше людина починає жити таким життям, тим краще і швидше вона стане особистістю. І, безперечно, таким будівельним майданчиком стають учнівські об'єднання за інтересами.

Психологи, які досліджують проблеми самопочуття учня в таких об'єднаннях, стверджують, що робота в них повинна збігатися з логікою його розвитку, задовольняти інтереси, запити, розвивати здібності.

Отже, сьогодні в експериментальних навчальних закладах Всеукраїнського і регіонального рівнів Рівненщини створюються учнівські об'єднання, а дорослі підтримують їх, надають науково-методичну допомогу і будують свої відносини на патріотичних основах.

Таким чином, перехід на оновлену парадигму процесу становлення і розвитку особистості дозволив внести суттєві зміни в організацію і зміст навчання і виховання, використати прогресивні концепції, запровадити проблемно-пошукові методи, досягнення вітчизняної і світової педагогіки. Домінуючим тут є творчий, діяльнісний підхід. Саме він визначає основу духовності особистості, передбачає проектування психолого-педагогічної взаємодії учителя та учня, сприяє його самореалізації та саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янюк Т.Д., Ординська В.Г., Умурзакова Т.Ф. – Рівне: РДГУ. – 300 с.
2. Кукушкин В.С. Теория и методика воспитательной работы: Учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Март, 2002. – 320 с.
3. Кульнович С.В. Педагогика личности. Ч.І. Стратегия и тактика личностного воспитания. – Ростов-на-Дону: 1995. – 350 с.
4. Національно програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні //Світ виховання. №4(5) – С. 7, 10-12.

Резюме. В статті розглядаються соціально-психологічні механізми та загальнопедагогічні фактори виховання громадянина України, розкриваються інноваційні технології процесу виховання, принципи, методи та прийоми його організації.

Ключевые слова: експериментальне навчальне заведення, учень, педагог, принципи, соціально-психологічні механізми, загальнопедагогічні фактори, громадянськість, громадянське виховання.

The summary. The article is devoted to exposition of social– psychological mechanisms and general pedagogical factors of upbringing of civic of Ukraine. Author exposes innovation technologies of building of educational process, principles, methods and ways of it's organization.

Keywords: experimental educational institution, pupil, teacher, principles, social-psychological mechanisms, general pedagogical factors, civic, civic education.

Одержано редакцією 21.11.2007.

УДК 37. 035. 6

В.К. КІНДРАТ

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Резюме. Знання психології людини, закономірності розвитку дитини, процес виховання особистості на різних вікових етапах, аналіз фізіологічних і психолого-педагогічних особливостей підлітків визначають, що саме отроцтво, з його розвитком абстрактного мислення, самосвідомості (що допомагає підлітку у формуванні власного Я-образу), з його сенситивністю до групової діяльності (прагнення визначитися і знайти своє місце в колективі) є найсприятливішим віковим етапом для формування патріотизму.

Ключові слова: патріотичне виховання, підліток, психолого-педагогічні особливості, конформізм, самосвідомість, соціально-педагогічна взаємодія, переконання.

Постановка проблеми. Розбудова суверенної держави Україна ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання справжнього громадянина й патріота рідної землі. Це зумовлено тим, що з яких би позицій не підходити до визначення шляхів розвитку культури, економіки,

ЗМІСТ

<i>Бех І.Д.</i> Психологічне ферментування виховного процесу.	3
<i>Кукалець М.В., Мусій І.М.</i> Історичний аналіз розвитку педагогічних технологій.	8
<i>Дем'янюк Т.Д.</i> Соціально-психологічні механізми та загальнопедагогічні чинники виховання громадянина України.	10
<i>Кіндрат В.К.</i> Патріотичне виховання підлітків: психологічний аспект.	14
<i>Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М.</i> В.І. Вернадський і формування інтелектуального потенціалу нації.	23
<i>Косарева Н.І.</i> Формування почуття совісті як важливої риси громадянина-гуманіста.	28
<i>Калита Н.І.</i> Проблема жіночого виховання в структурі виховного ідеалу К. Ушинського.	31
<i>Пагура Т.І., Котовська Л.Г., Логін Т.П.</i> Теоретичні аспекти компетентісно зорієнтованого навчання.	34
<i>Панченко М.С., Панченко І.М., Поліщук Н.В.</i> Наука і духовність у процесі становлення творчої особистості.	39
<i>Боровець О.В.</i> Соціальна зумовленість системи виховання особистості.	44
<i>Безкоровайна О.В.</i> Проблема виховання культури особистісного самоствердження: концептуальні засади.	47
<i>Панчук А.П.</i> До проблеми громадянського виховання особистості.	53
<i>Савінова Н.С.</i> Стимулювання активної діяльності учнів в особистісно орієнтованому виховному процесі.	56
<i>Фіщук В.Г.</i> Стан організації самовиховання учнів в сучасній сільській школі.	62
<i>Нечипорук Л.І.</i> Формування моральної культури школярів в контексті загальнолюдських цінностей.	67
<i>Янцур М.С., Варич О.С.</i> Професійне самовизначення старшокласників у залежності від соціонічного типу особистості.	70
<i>Дещенко О.М.</i> Організаційно-педагогічні вимоги до навчального процесу з метою формування в учнів готовності до вибору професії.	77
<i>Войтович О.П.</i> Вивчення елементів фізики в курсах природознавства і математики початкової школи.	81
<i>Сіранчук Н.М.</i> Лінгводидактичне спрямування технологій розвитку образного мовлення в молодших школярів.	84
<i>Стельмащук Ж.Г.</i> Інтегрування різних видів мовленнєвої діяльності у процесі формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів.	88
<i>Колесніков С.А.</i> Гра на дитячих елементарних інструментах як засіб розвитку дітей молодшого шкільного віку.	91
<i>Трофімчук В.М.</i> Художнє конструювання як творчий навчально-виховний процес проектного моделювання старшокласників.	94
<i>Оксенюк О.В.</i> Відбір та структурування змісту історичного матеріалу з метою формування національних цінностей в учнів.	97
<i>Войтко А.І.</i> Організація професійних проб учнів VIII-IX класів загальноосвітньої школи.	102
<i>Денисюк Н.В.</i> Вирішення проблеми формування екологічної компетентності дівчат в програмах та навчально-методичних виданнях з трудового навчання (обслуговуюча праця).	104
<i>Семенович С.В.</i> Соціальна адаптація юнаків старшого шкільного віку засобами атлетичної гімнастики.	110
<i>Грицик Т.А.</i> Особливості форм та методів контролю навальних досягнень учнів з математики у профільних фізико-математичних класах.	113
<i>Парховнюк Г.О.</i> Роль вчителя інформатики в процесі формування професійного самовизначення старшокласників.	118
<i>Гудовсек О.А.</i> Роль позашкільних закладів освіти в системі естетичного виховання учнів (1950-1990 р.р.).	122
<i>Дем'яненко І.О.</i> Місце початкової спеціалізованої музичної освіти в структурі суспільних відносин.	125
<i>Мегем Є.І.</i> Навчальне завдання в проектній діяльності як особистісно значима проблема.	130
<i>Лісова С.В.</i> Деякі аспекти впровадження кредитної системи навчання.	134
<i>Шевчук А.С.</i> Технологія розробки програмно-методичного забезпечення фахових дисциплін за принципами кредитно-модульної системи.	135
<i>Мищеня О.М.</i> Формування громадянської відповідальності особистості у процесі засвоєння загальноосвітніх знань.	141
<i>Веремчук А.П.</i> Комплексне забезпечення реалізації системних функцій підготовки педагогів.	147
<i>Симчук Н.Р.</i> Проектно-технологічна діяльність студентів педагогічних коледжів.	151
<i>Хроленко М.В.</i> Модель процесу формування екологічної свідомості студентів педагогічних університетів.	157
<i>Завалевський Ю.І.</i> Роль професійної компетентності вчителів в умовах розбудови сучасної середньої освіти.	161
<i>Лупенко-Ковтун С.М.</i> Формування умінь діалогічної взаємодії майбутніх учителів та інтерактивні технології навчання.	165
<i>Войтович І.С., Громов Д.В., Батишкіна Ю.В.</i> Методика застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищих навчальних закладах для роботи з інформаційними ресурсами.	168
<i>Стегній Т.А.</i> Інформаційні технології в практиці викладання музичного виховання у педагогічному навчальному закладі.	172
<i>Троцюк М.В.</i> Ієрархія ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу.	174

<i>Мезем О.М.</i> Запровадження теоретичних аспектів методики викладання біології у практику роботи вітчизняної школи (друга половина 60-х—70-ті роки ХХ ст).	178
<i>Дупак Н.В.</i> Професійне навчання й підготовка фахівців у країнах Західної Європи.	183
<i>Димченко С.С.</i> Духовне відродження особистості Гната Хоткевича в контексті розвитку кобзарського мистецтва України.	185
<i>Потапчук Т.В.</i> Духовна музика – один із засобів формування духовного світу людини.	189
<i>Тарківська-Нагиналюк О.Д.</i> Особливості читання з листа у вокально-інструментальному ансамблі.	192
<i>Бондарчук А.Я.</i> Культура сімейних взаємин як педагогічна проблема.	195
<i>Відомості про авторів.</i>	198

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 39

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 18. 02. 2008 р. Підписано до друку 28. 03. 2008 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 30,3. Обл. вид. арк. 30,7. Замовлення №67/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 8-0362-22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 8-0362-26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 39. —
Рівне: РДГУ, 2008. — 202 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 9.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії і методики виховання та навчання учнів і студентів, професійної орієнтації учнівської молоді, підготовки майбутніх педагогів.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20